

LEESBEVORDERING EN BELEID

Lezen over burgerschapsthema's mbo

NOVEMBER 2020

Inhoud

Voorwoord	4
1 Inleiding	5
2 Het verhaal van Jarno	7
Jarno's onderwijscarrière	7
Jarno in perspectief	8
3 Goed taalonderwijs voor Jarno: inzichten uit onderzoek	13
In gesprek met een taal- en leesexpert	13
Kenmerken van goed taal- en leesonderwijs	18
4 Lezen op ROC Deltion College	21
Vrij lezen	21
Thematisch leesonderwijs	21
5 De pilot	25
Uitgangspunten	25
Ervaringen van leraren	26
Ervaringen van studenten	28
6 Na de pilot	31
Een website en nieuwe thema's	31
Lezen op de kaart	32
Uitdagingen en dilemma's	32
En hoe gaat het nou met Jarno?	33

Voorwoord

In dit rapport staat Jarno centraal, een mbo-student die graag automonteur wil worden. Om met Paulien Cornelisse te spreken: taal is zeg maar niet echt Jarno's ding. Dat begon al op de basisschool en dat bleef hij op het vmbo en mbo met zich meedragen.

Mbo-docenten komen studenten als Jarno regelmatig tegen. Het zijn studenten die lezen en taal moeilijk vinden, er weinig plezier aan beleven en er het nut niet van inzien. Het zijn studenten die te weinig hebben kunnen profiteren van het taalonderwijs dat zij kregen.

Dit rapport laat zien op welke manier dat beter kan. Bijvoorbeeld door te bouwen aan een stevige kennis- en taalbasis. Door te werken aan betekenisvolle en interessante thema's. Door aan tekstbegrip en woordenschat te werken door middel van het frequent lezen (of beluisteren) van teksten met een verhaalstructuur.

ROC Deltion in Zwolle buigt zich al jaren over de vraag hoe het taal- en leesonderwijs beter kan. Zo werd in 2011 gestart met het invoeren van vrij lezen ter ondersteuning van de kennis- en taalbasis. Om de taal- en leesontwikkeling van studenten verder te verbeteren door middel van betekenisvolle thema's werd het vak Nederlands gekoppeld aan burger-

schap. Burgerschapsthema's bieden immers een breed scala aan taalvaardigheden op het gebied van lezen, schrijven, spreken en luisteren.

Om hun wens voor beter taal- en leesonderwijs gestalte te geven, startte een groep Deltion-docenten onder begeleiding van docenten van Hogeschool Windesheim in 2018 een pilot op. Uitgangspunt was een breed thema met veel dimensies waar studenten door uitgedaagd werden en waar ze voor langere tijd mee bezig waren. Twee jaar lang experimenteerden twaalf docenten met deze aanpak. Het was een traject van uitzoeken en uitproberen, durven en doen, voorbereiden en reflecteren, vallen en opstaan. Dit rapport biedt het verslag van dat boeiende proces.

De verbetering van het taal- en leesonderwijs in het mbo verdient bredere aandacht. Vaak is het in de overvolle lesprogramma's een ondergeschoven kindje of te veel gericht op het halen van toetsen. Dit leerzame en inspirerende verslag is een voorbeeld van hoe het anders en vooral beter kan.

Ik wens u veel leesplezier.

Gerlien van Dalen

Directeur-bestuurder Stichting Lezen

1 Inleiding

In deze publicatie doen we verslag van onze zoektocht naar betekenisvol, rijk taal- en leesonderwijs en naar goed burgerschapsonderwijs voor mbo-studenten.

Aanleiding vormden de geluiden en artikelen over het beperkte taal- en leesniveau van mbo-studenten. Verder dan de opmerking dat leraren Nederlands zouden moeten samenwerken met hun collega's van de beroepsgerichte vakken, komt het doorgaans niet. Bovendien bestaat de neiging om de oorzaak (en dus ook de oplossing) te zoeken in het vmbo of het praktijkonderwijs of zelfs de basisschool. Wij, een groep docenten Nederlands van ROC Deltion College in Zwolle en een hoofddocent/taal- en lezenexpert aan de Hogeschool Windesheim, wilden een actievere bijdrage leveren aan dit probleem. Om beter te begrijpen hoe het kan dat jongeren die jaren naar school zijn geweest, toch laaggeletterd in het mbo en vervolgens in de maatschappij terechtkomen, hebben we Jarno bedacht: een fictieve, maar wel representatieve techniekstudent in niveau 2 van een roc. Jarno heeft een Nederlandstalige achtergrond, komt uit een heel gewoon gezin en heeft een realistische ambitie: automonteur worden. En hij heeft nog een kenmerk: op de een of andere manier hebben alle taallessen, leesstrategieën en leestips niet de gewenste uitwerking gehad. Met Jarno willen we laten zien dat laaggeletterdheid niet alleen voorkomt bij roc-studenten met een problematische achtergrond. Natuurlijk is de mbo-populatie veelkleuriger, Jarno zou ook Turks, Marokkaans of Syrisch kunnen zijn.

Vanuit het verhaal van Jarno hebben we vervolgens samen gezocht naar een oplossing. Gebaseerd op inzichten uit onderzoek hebben we een aanpak ontworpen en in de praktijk beproefd. Ons vertrekpunt was het verbeteren van het taalonderwijs in ons roc. Dit hebben we al werkende verbonden aan onderwijs in burgerschap en in de beroepsgerichte vakken. Hierna vertellen we eerst het verhaal van Jarno en beschrijven we vervolgens de inzichten uit de literatuur en uit ons ontwerponderzoek.

2 Het verhaal van Jarno

Dit is het taalverhaal van Jarno. Het representeert de verhalen van veel mbo'ers. Het lijkt alsof zij niet optimaal hebben kunnen profiteren van het taalonderwijs dat zij tijdens hun schoolcarrière aangeboden hebben gekregen.

Jarno's onderwijscarrière

Jarno studeert autotechniek op mbo-niveau 2; hij wil doorstromen naar niveau 3. Zijn vader is ook automonteur, zijn moeder is huisvrouw en zorgt voor Jarno en zijn drie zusjes. Het gezin is een echt 'doe-gezin'. Moeder naait prachtige kleren en vader is een echte vakman. Hij werkt de hele week in een garage en klust in het weekend nog wat bij. In het gezin lezen ze geen kranten, tijdschriften of boeken, wel kijken ze veel televisie.

Jarno heeft al op de basisschool een hekel aan taal. Hij houdt niet van lezen en hij vindt de invuloefeningen in de taalmethode verschrikkelijk. Omdat de wereldoriëntatievakken ook heel talig zijn, heeft hij daar eveneens een hekel aan. Hij haalt lage cijfers voor technisch lezen, begrijpend lezen en spelling, maar ook voor de andere vakken zoals rekenen en wiskunde. Behalve voor handvaardigheid. Jarno verlaat de basisschool met een leesniveau van eind groep 6, het minimale niveau van functionele gelet-

terdheid. Daardoor krijgt hij een vmbo-advies. Jarno denkt dat hij nu eenmaal niet goed is in lezen en spellen en dat ook nooit zal leren. Op het vmbo blijft hij een hekel houden aan Nederlands. Net als op de basisschool oefent hij opnieuw met spelling, grammatica en leesstrategieën. Hij leest en schrijft korte tekstjes in de werkboeken bij de methode Nederlands, geschiedenis, aardrijkskunde en biologie. Van die vakken die een groot beroep doen op begrijpend lezen, houdt hij niet. Hij geniet vooral van de praktische vakken. Zijn leesvaardigheid wordt minder. Hij moet voor Nederlands wel een paar boeken lezen, maar hij besluit gewoon de film te bekijken, dat kan ook. Hij slaagt voor vmbo-basis en stroomt door naar niveau 2 op het roc.

Op het roc doet Jarno het goed in de beroepsgerichte vakken en in zijn stage. Hij krijgt al snel een bijbaantje aangeboden in de garage waar hij stageloopt. Er is maar één minpunt aan zijn opleiding: hij vindt de algemene vakken nutteloos. Nederlands, Engels, burgerschap, waar heb je dat nou voor nodig? Voor de derde keer worstelt hij zich door een methode Nederlands heen. Opnieuw oefent hij spelling, grammatica en leesstrategieën en leest hij korte tekstjes. Schrijven hoeft hij gelukkig nauwelijks. Hij is blij dat hij bij de taaltoetsen referentieniveau 2F haalt (het verplichte niveau voor taal van het entree-onderwijs en roc-niveau 2 en 3). Op Jarno's stage valt het niet zo op dat hij moeite heeft met lezen en schrijven. Hij hoeft alleen maar werkbriefjes in te vullen en dat lukt. Jarno heeft inmiddels besloten door te stromen naar mbo-niveau 3. Dat gaat met moeite. Niveau 4 is volgens zijn leraren echt te hoog gegrepen. Daar zou hij referentieniveau 3F moeten halen en dat zal moeilijk worden. Na mbo-niveau 3 gaat hij volledig werken. Hij vergeet het lezen en schrijven en stort zich helemaal op zijn beroep, waar hij erg goed in is. Na een paar jaar inventariseert zijn werkgever wie van zijn werknemers problemen heeft met lezen en schrijven. Jarno komt in beeld. Het roc wordt ingehuurd om een cursus lezen en spellen voor de werknemers van het bedrijf te organiseren. Opnieuw krijgt Jarno spelling- en grammatica-oefeningen en maakt hij invuloefeningen bij korte teksten.

Jarno in perspectief

Jarno heeft zo'n zestien jaar onderwijs achter de rug. Zijn ouders steunden hem al die tijd en overal is hij leraren tegengekomen die het beste met hem voor hadden. Zelf heeft hij hard geoefend met taal en lezen. Maar het is hem niet gelukt om volwaardig aan een geletterde samenleving deel te nemen. Hoe kan dat? Laten we eens met de betrokkenen in gesprek gaan.

Zijn ouders

"Wij waren niet verbaasd dat Jarno niet zo goed was in taal. Hij hield als kleuter niet van stilzitten op een stoeltje en hij had helemaal geen interesse in letters en zo. In groep 3 ging het lezen heel erg moeilijk. Jarno speelde altijd buiten. Het was wel frustrerend voor hem dat hij altijd slechte cijfers had voor taal op zijn rapport, maar wij vertelden hem dan dat wij dat zelf vroeger ook hadden en dat hij er zeker zou komen. Hij is technisch en technici zijn altijd nodig. Op school zeiden ze wel steeds dat we moesten voorlezen en dat we van die werkbladen met hem moesten lezen, maar wij zijn geen mensen die naar de bibliotheek gaan. We kochten wel eens een boekje voor Jarno, maar daar vond hij niets aan. En die werkbladen, dat wilde hij echt niet. We konden hem toch niet vastbinden?!"

Een leerkracht van de basisschool

"Jarno deed het in de kleutergroepen al niet zo goed met taal. Hij kon de letters gewoon niet onthouden. In groep 3 is hij blijven zitten, omdat hij problemen had met technisch lezen. Hij was over de hele linie vrij zwak, dus dat zwakke lezen verbaasde ons niet zo. Zijn vader heeft vroeger ook bij ons op school gezeten en die had ook problemen met lezen. Jarno heeft geen dyslexie, dat hebben we wel laten onderzoeken. Hij houdt gewoon niet van lezen en cognitief is hij sowieso niet zo sterk. De toetsen voor begrijpend lezen gingen altijd ronduit slecht. Tijdens het vrij lezen bleef hij wel braaf zitten met zijn boek, maar we hadden niet de indruk dat hij veel las. Bij technisch lezen zat hij altijd in het laagste niveaugroepje. Hij heeft veel rijtjes woorden gelezen met ondersteuning van de leerkracht. En bij begrijpend lezen kreeg hij

altijd de eenvoudigste teksten. Hij heeft de hele basisschool lang remedial teaching gehad. Wij vroegen ons af of het zo erg was dat hij niet zo goed is in taal en lezen. We hebben altijd geweten dat Jarno met zijn handen gaat werken. We zeiden: hij wordt een goede vakman, net als zijn vader.”

Een leraar Nederlands van het voortgezet onderwijs

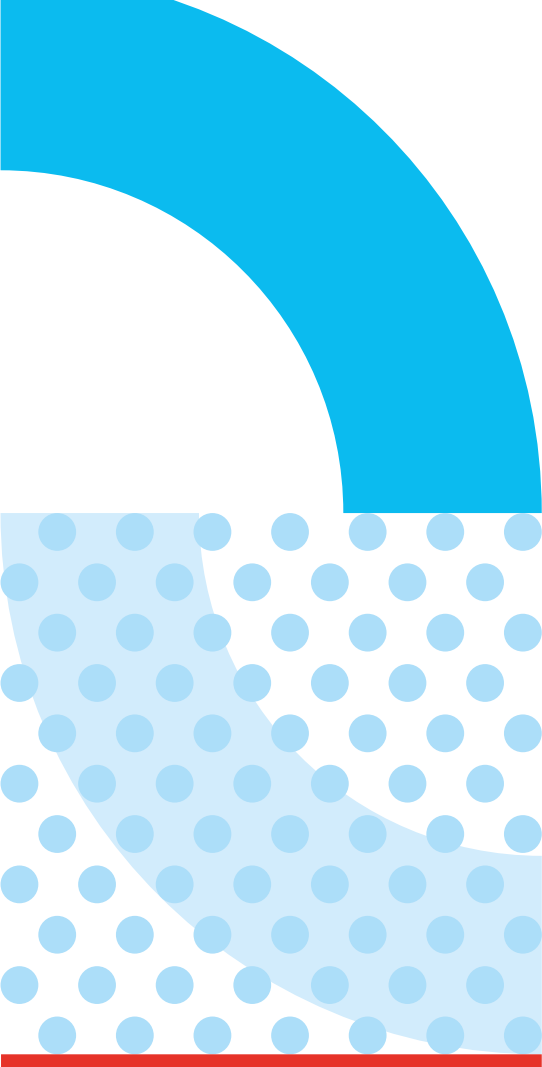
“Kijk, wij hebben hier gewoon een methode voor Nederlands waar alle taaldomeinen in terugkomen. Daar besteden we veel aandacht aan. De leerlingen oefenen hun woordenschat, spelling en grammatica en ze leren bijvoorbeeld hoe ze e-mails schrijven. Ook mogen ze uit een vaste leeslijst boeken kiezen om te lezen. Jarno deed het niet zo goed in de toetsen. Ik raadde hem altijd aan extra te oefenen op de computer. Wij hebben daar programma's voor. Ik hoorde van mijn collega's hoe mooi het was om te zien dat Jarno opbloeide bij de technieklessen. Die kinderen heb je hier veel.”

Zijn leraar op het roc

“Onze studenten hebben een hekel aan Nederlands. Het is zó moeilijk voor ze. We kunnen ze niet goed helpen, want we hebben maar weinig uren voor Nederlands. Dat compenseren we door ze met computersoftware te laten oefenen van spelling en grammatica. Ons belangrijkste doel is dat ze het examen Nederlands op niveau 2F halen. Dan kunnen ze lekker hun ding gaan doen. Wij weten wel dat het voor leerlingen motiverender zou zijn als we met Nederlands aan zouden sluiten bij de beroepsgerichte vakken en dat lukt ons ook wel voor spreken en gesprekken voeren. Daar werken we met beroepsgerichte taken zoals het oefenen van verkoopgesprekken in de autoshowroom. Maar met lezen en schrijven is dat veel moeilijker. In de beroepsgerichte vakken van niveau 2 en 3 wordt nu eenmaal niet zo heel veel gelezen en geschreven. En het is ook niet zo gemakkelijk om samen te werken met de leraren van de beroepsgerichte vakken. Die doen hun eigen ding.”

Een leraar techniek op het roc

“Jarno is een goede jongen en hij is goed in zijn vak. Hij is iemand die vooral leert door te doen,

De leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen daalt. 24% van de leerlingen loopt het risico laaggeletterd te worden.

(PISA 2018)

Van de
jongens in het
mbo leest de
helft nooit voor
het plezier.

(Mbo-monitor van de
Bibliotheek op school, 2019)

net als ik. Mijn jongens en ik begrijpen elkaar met een half woord. Ik was vroeger ook niet goed in lezen en schrijven. Niemand ging ervan uit dat ik daar goed in zou zijn. Ik deed maar zo'n beetje half mee. Ik lees nooit meer, ik heb het niet nodig. Mijn vak ken ik door en door en daarom kom ik een heel eind met nieuwe apparatuur. Ik ben een vakman en daarom ben ik leraar op een roc geworden. Toen ik mijn didactische aantekening haalde, moest ik mijn werkstuk zes keer opnieuw inleveren. Uiteindelijk heb ik een kennis ingeschakeld die wel goed in Nederlands is, om me te helpen. Zo moeten we dat gewoon oplossen. Jarno ook. Hij gaat er komen, omdat hij goed is in zijn vak. En als die lessen Nederlands er niet waren, hadden we nog meer tijd om aan ons vak te besteden. Ze hebben genoeg Nederlands gehad op de basisschool en het vmbo. Wat ik wel de moeite waarde vind, is dat we met de leraar Nederlands samenwerken bij het voeren van verkoopgesprekken. Dat is echt voor het vak."

Zijn stagebegeleider

"Wij zijn superblij met Jarno. Hij werkt keihard en doet het goed. We hebben hem zelfs al een baantje aangeboden. Hoe het met hem gaat qua taal? Wel prima, geloof ik. Hij zou wel wat meer mogen zeggen tijdens de pauzes. Hij is heel stil, alsof hij niet zo goed weet hoe hij mee moet praten met de jongens. Ik zie hem nog niet direct gesprekken met klanten voeren, maar dat is ook niet nodig. Dat hoeft hij niet te doen."

De methode-ontwikkelaar

"Kijk, uiteindelijk zijn leraren er alleen in geïnteresseerd of leerlingen met onze methode hun toetsen halen en dan kun je er maar het best voor zorgen dat de oefenstof daar zo goed mogelijk bij aansluit. Daar letten ze toch op als ze een methode kopen. Wij laten in het basis-onderwijs altijd zien dat je met onze methodes goed kunt differentiëren. De zwakste leerlingen krijgen wat minder stof en eenvoudige teksten en ze werken altijd onder begeleiding van de leerkracht. In het voortgezet onderwijs en het mbo zorgen we voor goede software, zodat leerlingen ook zelfstandig kunnen werken. Vooral in het mbo zijn er niet zoveel uren voor Nederlands en zo kunnen studenten toch wat

meer tijd aan oefenen besteden. Onze methodes zijn altijd *evidence based*: we besteden aandacht aan woordenschat en aan begrijpend lezen op een onderbouwde manier.”

Zijn werkgever

“Het valt ons op dat niet al onze werknemers even goed kunnen lezen en schrijven. We hebben op vrijwillige basis gevraagd wie deel wil nemen aan een cursus lezen en schrijven. Jarno heeft zich daarvoor aangemeld. Dat is superpositief. Het zegt veel over zijn goede wil en motivatie. Hoewel hij het probeert te verbergen, zagen we al wel dat hij moeite heeft met offertes schrijven en dat hij instructies niet altijd goed kan lezen. Het voeren van verkoopgesprekken vond hij moeilijk toen hij net bij ons kwam, maar dat doet hij inmiddels beter. Hij heeft veel productkennis opgebouwd en heeft veel kunnen oefenen. Dat soort gesprekken heeft veel te maken met zelfvertrouwen. Jarno is een van onze beste werknemers en we zouden graag zien dat hij op den duur door-groeit naar een andere functie. Zelf wil hij dat ook graag, maar zijn taalproblemen zitten hem in de weg. We hopen dat hij iets opsteekt van de cursus.”

3 Goed taal- onderwijs voor Jarno: inzichten uit onderzoek

Het taalonderwijs dat Jarno is geboden tijdens zijn schoolcarrière heeft te weinig bijgedragen aan zijn taalontwikkeling. Uit diverse onderzoeken blijkt hoe dat beter kan.

In gesprek met een taal- en leesexpert

Jarno heeft onvoldoende kunnen profiteren van het taalonderwijs. Dat zit hem in de weg nu hij zich graag verder wil ontwikkelen en een maatschappelijke carrière nastreeft. Wat weten we uit onderzoek over oorzaken van laaggeletterdheid en hoe dit te voorkomen?

Hoe kan het dat Jarno zoveel jaar onderwijs heeft gevolgd en toch niet kan lezen en schrijven?

Jarno heeft misschien niet zoveel aanleg voor lezen en schrijven. Maar belangrijker is dat hij niet in een geletterde omgeving is opgegroeid. Hij is niet voorgelezen en bij hem thuis waren geen boeken, kranten en tijdschriften. Daarmee stond hij bij binnenkomst in de basisschool al op achterstand. Hij heeft daardoor meer moeite met de techniek van lezen en spellen en zijn kennis- en taalbasis is beperkt. Daardoor kan hij teksten lastig ontcijferen en heeft hij ook moeite ze te begrijpen. Hij raakt in een negatieve leesspiraal: omdat hij moeite met lezen heeft, vermijdt hij lezen, waardoor zijn leesvaardigheid niet verbetert. Misschien dat hij zich met vluchtig lezen op sociale media wel kan redden, maar een langere tekst lezen en begrijpen, lukt niet. Hij is laaggeletterd.

Komt laaggeletterdheid veel voor?

Jarno is bepaald niet de enige voor wie dit geldt. Uit PISA-2018 blijkt dat bijna een kwart van de Nederlandse vijftienjarigen onvoldoende leesvaardig is om zelfstandig mee te doen aan de maatschappij – dat zijn de jongeren die op het mbo terechtkomen. En uit cijfers van Stichting Lezen en Schrijven blijkt dat 34% tot 40% van de werknemers in de schoonmaak, bouw, industrie, productie, landbouw en keuken nauwelijks kan lezen en schrijven. Dat heeft gevolgen voor hun productiviteit. Ze zijn langzamer en maken meer fouten in hun werk. Ook het risico op bedrijfsongevallen is groter. De schoonmaak scoort het laagst. Daar kan 40% van de werknemers geen etiketten op schoonmaakproducten lezen of taaklijsten invullen.

Maar waarom heeft het onderwijs Jarno niet kunnen helpen?

Wat steeds doorschemert in de beschrijving van Jarno's schoolcarrière is dat de verwachtingen over wat hij kan bereiken niet zo hooggespannen zijn. Hij zal toch wel met zijn handen gaan werken en dan is het niet zo erg dat hij niet zo goed is in lezen en schrijven. Leerlingen als Jarno krijgen altijd gemakkelijker leerstof. Voordeel is dat hij zo toch mee kan doen en op zijn niveau toetsen kan maken. Maar nadeel is dat zijn achterstand zo steeds groter wordt. In plaats dat de school alles op alles zet om de beperkte taalbagage die Jarno van huis uit mee kreeg, te compenseren, beperkt ze juist het aanbod. Leerlingen als Jarno moeten dezelfde leesstof krijgen als de andere leerlingen en de best denkbare ondersteuning om die stof te begrijpen.

Hadden Jarno's ouders niet meer moeten doen?

Zijn ouders hebben hun best gedaan. Zij hebben Jarno het vertrouwen gegeven dat het goed zou komen. Ze wisten niet wat ze moesten met het advies van de basisschool om te gaan (voor)lezen en toch hebben ze boekjes voor hem gekocht. De school is er verantwoordelijk voor dat leerlingen voldoende geletterd worden.

Wat hadden de scholen kunnen doen voor Jarno?

Scholen kunnen een goede basis leggen voor lezen en schrijven door veel voor te lezen, boeken te promoten en veel ruimte te bieden voor lezen. Zwakkere lezers als Jarno kunnen ze naar luisterboeken laten luisteren. Ook schrijfonderwijs is belangrijk, zowel in het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs. Vrij lezen zou een vaste plek op het rooster moeten krijgen. Het onderwijs is nu nog te veel afgestemd op leerlingen die van huis uit een rijke taal- en kennisbasis meekrijgen en niet op leerlingen als Jarno.

Op het vmbo en het roc wordt veel geoefend met communicatie in een realistische context en is er minder aandacht voor geletterdheid, vaak vanuit de gedachte dat studenten inmiddels toch wel moeten kunnen lezen en soms ook vanuit de gedachte dat deze studenten kunnen lezen niet nodig hebben. Is dat terecht?

Aandacht voor communicatie op de werkvloer is zonder meer belangrijk. Werknemers noemen vaak een gebrekkige communicatie als probleem bij stagiaires. Maar ook mondelinge communicatie vergt een kennis- en taalbasis: voorkennis (kennis van de wereld) en een goed ontwikkelde woordenschat. Daarbij gaat het om de kennis die studenten thuis en op school verwerven en de daarmee verbonden taal, onder andere door het lezen en beluisteren van rijke teksten. Hoe meer kennis en taal in het brein zijn opgeslagen, hoe gemakkelijker studenten nieuwe informatie zullen begrijpen.

Hoe is het mogelijk dat Jarno zijn toetsen voor Nederlands heeft behaald, maar niet goed kan lezen en schrijven?

Jarno heeft voor de toetsen steeds trucjes geoefend. Als je heel veel oefent met het schrijven van een mail, dan kun je die mail op de toets wel schrijven. Maar na de toets zakt die vaardigheid door gebrek aan oefening weer weg. Een toets op niveau 2F halen zegt dus niet per se iets over iemands vaardigheden in lezen en schrijven. Leraren Nederlands in het mbo zijn soms alleen gericht op de toetsen. Of ze maken, om hun studenten te motiveren, hun onderwijs zo leuk mogelijk door veel gebruik te

Verder lezen?

- Bruin, A., Van Kruiningen, J., De Glopper, K., Van der Meijden, A., Van der Meulen, N. (2018). Opvattingen van mbo-leraren over beroeps-gerichte taal- en communicatie-eisen en de aansluiting op een dynamische arbeidsmarkt. *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 41(1), 19-32.
- Christoffels, I., Groot, A., Clement, C., & Fond Lam, J. (2017). Preventie door interventie. *Literatuurstudie naar lees- en schrijffachterstanden bij kinderen en jongeren: prevalentie, relevante factoren en mogelijke interventies*. 's-Hertogenbosch: ECBO.
- Elbers, E. (2012). *Iedere les een taalles? Taalvaardigheid en vakonderwijs in het (v)mbo. De stand van zaken in theorie en onderzoek*. Utrecht en Den Haag: Universiteit Utrecht en PROO.
- Gerritsen, S., Kuijpers, S., Scharthen, R., & Netten, A. (2015). *Mbo taalexperiment*. Den Haag: CPB.
- Groot, A., Houtkoop, W., Steehouder, P., & Buisman, M. (2015). Taalniveaus op het mbo. *De leesvaardigheid van Nederlandse mbo'ers in(inter)nationaal perspectief*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M. & Meelissen, M. R. M. (2019). *Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht*. Enschede: Universiteit Twente.
- Inspectie van het Onderwijs (2016). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014*. Utrecht.
- Meijerink, H. P., Letschert, J. F., Rijlaarsdam, G. C. W., Bergh, H. H. van den, & Van Streun, A. (2009). *Referentiekader taal en rekenen. De referentieniveaus*. Enschede: (in opdracht van) OCW.
- Mol, S. (2010). *To read or not to read*. Leiden: Leiden University.
- Mosenthal, P.B., Pearson, P.D. & Barr, R. (Eds.), *Handbook of reading research*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Nederlandse Taalunie (2017). *Iedereen taalcompetent. Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*.
- Smits A. en Van Koeven, E. (2017). Goed onderwijs biedt kansen aan alle studenten. *Tijdschrift taal* 7(11), 34-39.
- Stichting Lezen en Schrijven (2019). *Spreiding van laaggeletterdheid. Inzicht in taal- en rekenvaardigheden per beroep, sector en type werkzoekende*. Den Haag.
- Van den Bergh, L., Denessen, E. & Volman, M. (red.) (2020). *Werk maken van gelijke kansen; Praktische inzichten uit onderzoek voor leraren basisonderwijs* (Didactief onderzoek). Meppel: Ten Brink Uitgevers.
- Van Koeven, E., Kootstra, G.J., De Groot, A., & Schaafsma, F. (2018). Mbo-leraren Nederlands over hun vak. *Platform voor Praktijkontwikkeling* (<https://plpo.nl/2018/02/27/mbo-leraren-nederlands-over-hun-vak/>).

maken van (digitale) spelvormen. De meesten vragen zich te weinig af wat hun studenten nodig hebben om toegerust te zijn voor een geletterde maatschappij.

Hoe zouden we willen dat deze studenten het mbo verlaten?

Aan het eind van zijn mbo-opleiding zou Jarno zich moeten hebben ontwikkeld tot een echte vakman die in zijn werk goed kan communiceren en die voldoende geletterd is om zich te kunnen handhaven in zijn beroep en in de maatschappij. Ook is hij toegerust om zich verder te ontwikkelen in of buiten zijn beroep, mocht hij daar in de toekomst behoefte aan hebben. Welk taal- en leesonderwijs is daarvoor nodig?

Laat taalzwakke studenten geen versimpelde, verarmde teksten lezen, maar *begeleid* ze bij het lezen en begrijpen van 'moeilijkere' teksten. Zo *leer* je echt lezen.

Kenmerken van goed taal- en leesonderwijs

Om studenten uit taalzwakkere milieus goed te bedienen is stevig taal- en leesonderwijs nodig. Dat heeft de volgende kenmerken.

1. Bewust

Het onderwijs moet studenten ervan bewust maken dat ze alleen succesvol een beroep kunt uitoefenen met een toereikende kennis- en taalbasis, dus als ze voldoende geletterd zijn.

2. Kennis- en taalbasis

Studenten ontwikkelen hun kennis- en taalbasis niet verder door alleen invuloefeningen te maken of door individueel te werken met oefensoftware op de computer. Hun maatschappelijk succes hangt niet af van spelling en grammatica of van *teaching to the test*, maar van het bouwen aan een stevige kennis- en taalbasis (kennis van de wereld en woordenschat) door te lezen, te schrijven en mondeling te communiceren.

3. Langer durende thema's

Het taal- en leesonderwijs moet niet fragmentarisch zijn. Studenten moeten niet iedere les worden geconfronteerd met nieuwe thema's, maar de tijd krijgen om een kennisbasis op te bouwen door langere tijd te werken met een thema.

4. Betekenisvolle, rijke thema's

De thema's waarover studenten leren, moeten ertoe doen en betekenis voor hen hebben. Tegelijk zijn het rijke thema's waarin studenten meer perspectieven kunnen verkennen en over kunnen lezen, nadenken en schrijven.

5. Frequent lezen of luisteren

Frequent lezen van of luisteren naar teksten met een verhaalstructuur (dus geen studieboeken) is de basis van succesvol taal- en leesonderwijs. Het voorlezen of zelf lezen van tenminste twee boeken voor het thema vergroot en ondersteunt woordenschat en begrip.

6. Scaffolding

Het onderwijs aan taalzwakke studenten wordt niet verarmd. Ze krijgen geen simpele teksten

en eenvoudige opdrachten, maar lezen 'rijke', boeiende teksten en voeren uitdagende opdrachten uit. Om hen daarbij te helpen werken de leraren met scaffolding (letterlijk: het bouwen van steigers). Ze doen zelf voor hoe je een taak aanpakt en bouwen hun begeleiding geleidelijk af, totdat de student het zelfstandig kan. Ondersteuning kan bijvoorbeeld zijn het inspreken van teksten of filmpjes met studenten bekijken over hoe je een tekst leest.

7. Denken en schrijven

(Kritisch) denken en schrijven over een thema zorgen ervoor dat woordenschat en begrip beklijven en leiden, indien in de lessen bijvoorbeeld verschillen in online berichtgeving kritisch bekeken worden, ook tot digitale geletterdheid.

Verder lezen?

- Broekhof, K. & Van Velzen, T. (2016). *Meer lezen, beter in taal - mbo. Effecten van lezen op taalontwikkeling*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Gerritsen, R., Kuijpers, A., Scharren, S. & Netten, S. (2015). *Mbo taalexperiment*. Expertisecentrum Nederlands/Centraal Planbureau.
- Hirsch, E.D. Jr. (2003). Reading Comprehension Requires Knowledge – of Words and the world. Scientific Insights into the Fourth-Grade Slump and the Nation's Stagnant Comprehension Scores. *American Educator, Spring 2003*, 10-29.
- Ritchhart, R. (2015). *Creating cultures of thinking, the 8 forces we must master to truly transform our schools*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rose, D. & Martin, J.R. (2012). *Learning to write, reading to learn*. Sheffield, UK: Equinox Publishing.
- Smits, A. & Van Koeven, E. (2013). *Denk! Een nieuwe methodiek voor begrijpend lezen*. Retrieved from: Geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl.
- Smits A. en van Koeven, E. (2017). Goed onderwijs biedt kansen aan alle studenten. *Tijdschrift taal* 7(11), 34-39.

4 Lezen op ROC Deltion College

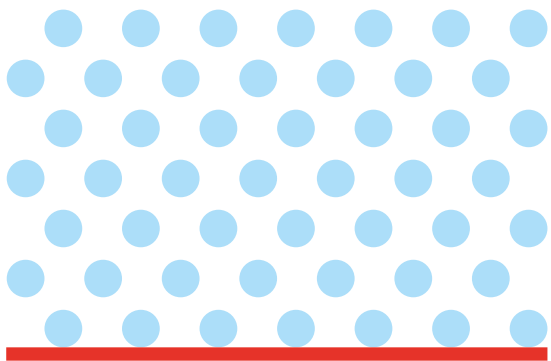
ROC Deltion College in Zwolle koos ervoor om taalonderwijs te koppelen aan brede burgerschapsthema's. Dat maakt het gebruik van taal voor studenten logisch, functioneel en betekenisvol.

Vrij lezen

Op ROC Deltion College zijn wij als docenten Nederlands al jaren op zoek naar beter taalonderwijs voor studenten als Jarno. We kwamen uit bij vrij lezen. Lezen ondersteunt immers de ontwikkeling van de kennis- en taalbasis. We zijn in 2011 gestart met het invoeren van vrij lezen in het entree-onderwijs: drie keer per week een half uur tijdens de studieloopbaanbegeleiding. Aanvankelijk was het lerarenteam sceptisch, maar na een tijd is een echte leesroutine ontstaan, waarbij iedereen, ook de leraren van de beroepsgerichte vakken, leest met studenten. Vervolgens hebben we het succesverhaal van het entree-onderwijs verteld in het hele roc. Steeds meer leraren gaan lezen met studenten. Maar er blijven obstakels. Het is moeilijk om studenten en collega's te overtuigen van het belang van (vrij) lezen en hen te blijven motiveren. Een taalmethode heeft iets dwingend, alsof je als leraar en student iets verzuimt door niet alle hoofdstukken te behandelen en alle werkboeken vol te (laten) schrijven. Het lezen van een boek hoort in de ogen van veel studenten en leraren niet bij onderwijs, maar is meer iets leuks voor erbij. Het heeft schijnbaar niets te maken met beroepsvaardigheden als communiceren op de werkvloer of het invullen van werkbriefjes. Dus is vrij lezen gemakkelijk aan de kant te zetten als iets anders belangrijker is.

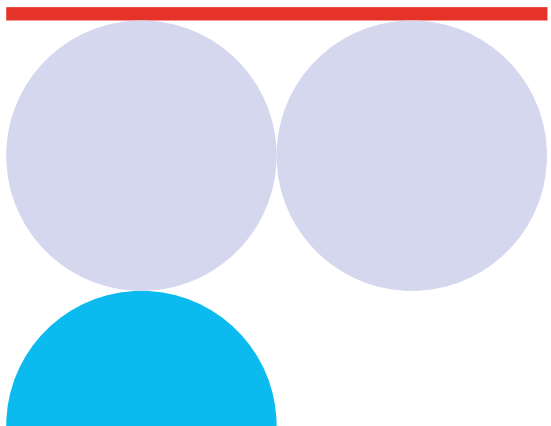
Thematisch leesonderwijs

Om nog meer impact te hebben op de taalontwikkeling van Jarno en zijn medestudenten en obstakels te slechten, hebben we gekeken of

Verder lezen?

- Van Koeven, E. (2015). *Je vak moet je doen, niet lezen*. Vrij lezen in het entree-onderwijs. Amsterdam: Stichting lezen.
 - Van Koeven, E. & Schaafsma, F. (2019). *Stilte, wij lezen hier*. Amsterdam: Stichting Lezen.
-
- *Burgerschapsagenda mbo 2017-2021. Een impuls voor burgerschapsonderwijs* (2018). Mbo-raad, Ministerie voor Onderwijs, Cultuur, Wetenschap.
 - Eidhof, B.B.F. (2016). *Influencing youth citizenship*. Amsterdam: University of Amsterdam.
 - Gibson (2014), M. Burgerschapsvorming & taalontwikkeling. *Tijdschrift taal* 7(11).
 - Instituut voor Publieke Waarden (2018). *Boek en burgerschap. De rol van lezen bij burgerschapsvorming*. Amsterdam: Stichting Lezen.

we het vak Nederlands (inclusief lezen) niet kunnen verbinden met betekenisvolle, langer durende thema's.

Op een roc denk je bij een betekenisvol thema vanzelfsprekend eerst aan het latere beroep. Maar de combinatie Nederlands en beroepsgerichte vakken is vaak ingewikkeld. Meestal leidt het tot het oefenen van communicatie op de werkvloer en leveren de collega's van Nederlands nogal eens criteria voor werkstukken die studenten voor de beroepsgerichte vakken moeten maken. Wij wilden meer.

Ons stond een rijke leeromgeving voor ogen waarin studenten lezen en schrijven over thema's die voor hen betekenis hebben en waar ze langere tijd hun tanden in kunnen zetten. Ook moeten er rond een thema voldoende boeken en teksten voorhanden zijn voor motiverende lees- en schrijfopdrachten. Soms leent een beroep zich daar goed voor, zoals verpleegkunde. Er zijn veel actuele boeken over dementie, euthanasie, het leven met een beperking of ziekte. Voor sport- of artiestopleidingen zijn er ook voldoende mogelijkheden. En we hebben een mooi voorbeeld van een leraar die met beveiligers een thema rond Holleeder (voormalig beveiligers en crimineel) uitwerkte. Maar voor andere opleidingen ligt het ingewikkelder. Het is de vraag of de techniekcontext voldoende rijk is om de basis te kunnen vormen voor taalonderwijs. Daarom hebben we ervoor gekozen om niet te starten met een beroepscontext, maar met burgerschap.

Burgerschap is een verplicht vak voor iedere mbo-student. Opleidingen en leraren geven het vak heel divers vorm. Burgerschapsthema's zijn interessant voor studenten en gemakkelijk te verbinden met actuele onderwerpen. Taalvaardigheden als lezen, schrijven en gesprekken voeren maken altijd deel uit van burgerschapslessen, dus de verbinding met Nederlands ligt voor de hand. Burgerschapsthema's bieden bovendien uitgebreide mogelijkheden om over te lezen en te schrijven en we weten dat taalvaardigheid en burgerschapscompetenties hand in hand gaan. Daarom besluiten we met zo'n tien leraren te experimenteren in een pilot en zoveel mogelijk te leren.

5

De pilot

Twee jaar lang pionierden docenten (en hun studenten) met de koppeling van taalonderwijs en brede burgerschapsthema's. Deze experimenten leverden waardevolle ervaringen en inzichten op.

Uitgangspunten

We voeren de pilot in twee fases in (2018 en 2019), eerst met vier leraren en hun klassen, later met acht. Onze uitgangspunten zijn de volgende.

Interessant burgerschapsthema

We kiezen een burgerschapsthema met veel dimensies. In de eerste fase is dat Verzet. In de tweede fase voegen we daar het thema Over grenzen aan toe.

Langer durend thema

We werken gedurende ongeveer tien weken met een thema.

Actuele introductie

Leraren starten elke les met een actueel onderwerp uit de media dat past bij het thema. Ze gebruiken foto's, filmpjes en voorleessoftware om teksten te verduidelijken. Afhankelijk van het niveau lezen studenten de tekst zelf of lezen leraren de tekst voor (scaffolding).

Samen nadenken

Na het (voor)lezen denken studenten samen na over de tekst en het filmpje. Ter inspiratie van de leraar zijn daar lesopdrachten voor gemaakt.

Boekenlijst

Bij het thema is een lijst met boeken gemaakt (in samenwerking met het mediacentrum). De studenten lezen iedere les twintig minuten in een boek over het thema. Taalzwakke studenten mogen een luisterboek kiezen. Het is ook mogelijk dat de leraar voorleest.

Opdrachten

Met inspirerende keuzeopdrachten denken en schrijven studenten over het thema. Ze verzamelen de opdrachten in een portfolio. Ze kunnen gaan over de persoonlijke betekenis of de maatschappelijke betekenis van het thema.

Kennis verzamelen

Eventueel maken studenten de gezamenlijk verzamelde kennis zichtbaar in een mindmap of een ander groepsdocument.

Inzoomen

Als het nodig is, geeft de leraar achtergrondinformatie om het thema beter te begrijpen (hoe werkt de Tweede Kamer?) of om een tekst te kunnen lezen of schrijven (hoe gebruik ik signaalwoorden in mijn tekst?). Zo zoomen ze in op de referentietoetsen en de burgerschapsdimensies.

Ervaringen van leraren

Om na te gaan hoe de pilots verlopen, gaan we met leraren in gesprek en bekijken we hun lessen.

Werken aan een thema

De leraren hebben ervaren dat studenten van alle niveaus en opleidingen het fijn vinden om aan een thema te werken. Ze merken dat studenten vol overgave deelthema's kiezen voor de opdrachten die ze zelf gaan uitwerken en zijn verrast door hun keuzes. De ene student verdiept zich in anorexia, de andere student in de Tweede Wereldoorlog. Studenten willen onze maatschappij graag begrijpen. Door hun persoonlijke thema's te presenteren leren ze elkaar zien. Wat iemand kiest, zegt veel over hem of haar en is daarom voor medestudenten interessant. Ook leraren zeggen studenten te leren kennen door hun thema's, boekkeuze en teksten die ze schrijven.

Als gevaar zien ze dat het onderwijs te fragmentarisch wordt als je te veel tijd besteedt aan de opdrachten die studenten zelf hebben gekozen. In de themalessen zoeken leraren ook nog naar de juiste verhouding tussen de vakken Nederlands en burgerschap. Door langer met een thema te werken wordt het vertrouwder en

wordt duidelijker dat een thema veel verschillende dimensies kan hebben. Het wordt steeds gemakkelijker erover te praten en te schrijven.

Actualiteit

Leraren zien dat studenten van alle niveaus en opleidingen het fijn vinden om met actuele onderwerpen bezig te zijn. Het grote probleem van methodes is dat deze thema's vaak achterhaald zijn of oninteressant. Actuele thema's wekken eerder de interesse van studenten. Soms hebben ze er in de eigen omgeving al over gehoord. De tijd die het kost om actuele teksten en filmpjes te zoeken valt leraren mee. Als je het nieuws een beetje volgt, is dat goed te doen. We komen tijdens de pilot een veelheid aan actuele thema's tegen: verzet tegen overvolle bussen naar Deltion, verzet tegen plastic soep, tegen geweld.... De burgerchapsthema's komen zo als vanzelf aan de orde.

Tijdens de lessen blijkt dat het studenten sterk motiveert wanneer leraren vertellen over eigen ervaringen. Zo vertelt een leraar dat ze ooit in verzet is gekomen tegen haar pestende broertje door tijdens een vakantie niet te vertellen dat hij nog niet in de auto zat waarna het gezin zonder hem wegreed.

Teksten en filmpjes

Het voorlezen van de teksten richt de aandacht van studenten en zorgt ervoor dat ze worden meegenomen in het verhaal. Tijdens de lesbezoeken zie je dat ze zich inleven. Als een tekst te lang is om voor te lezen, kiezen leraren een fragment en vertellen ze waar de tekst verder over gaat. Studenten lezen vervolgens de tekst stil voor zichzelf of in tweetallen hardop, afhankelijk van hun niveau. Het filmpje bij de tekst dat vooraf wordt getoond, richt zichtbaar de aandacht van studenten op de tekst. Het is ook bedoeld om hen te helpen die te begrijpen.

Denken over teksten en filmpjes

Leraren verzinnen van alles om met studenten na te denken over de teksten en de filmpjes. Vaak kiezen ze voor het voeren van gesprekken, maar tijdens de lesbezoeken blijkt wel dat het moeilijk is om met studenten tot echte gesprekken te komen. Ze zeggen weinig en vaak zijn dezelfde studenten aan het woord. Als ze in

groepjes over een onderwerp spreken, dwalen ze vaak af tot de docent langskomt om het gesprek weer op het thema te richten. Ook krijgen de studenten opdrachten. Soms moeten ze iets schrijven over een tekst, maar er zijn ook leraren die opdrachtbladen maken bij de gekozen teksten en filmpjes. Hun ervaring is dat studenten zo'n opdracht (met lijntjes om iets in te vullen) serieuzer nemen. Leraren werken ook met vrije schrijfoopdrachten of laten studenten korte gedichtjes (elfjes) maken bij teksten en filmpjes.

Lezen

De studenten hebben volgens de leraren veel profijt van de boekenlijst, ook omdat daar korte samenvattingen en plaatjes op staan. Zeker voor de meer taalzwakke studenten is een gewone boekenlijst te abstract, ze vinden het moeilijk om zomaar boeken te kiezen uit de bibliotheek. Anderen nemen de lijst moeiteloos mee naar het mediacentrum en naar de bibliotheek in hun eigen woonplaats. Alle leraren zeggen dat het lezen goed verloopt. Het is een vast onderdeel van de lessen en dat zorgt voor een vanzelfsprekende leesroutine. In de lessen zien we dat bijna alle studenten een boek bij zich hebben en dat alvast op hun tafel leggen als ze binnenkomen. Sommigen hebben hun boek geleend bij het mediacentrum van het roc, anderen bij de bibliotheek in de stad of in hun eigen woonplaats. Een leraar van de opleiding techniek vertelt dat ze met haar studenten naar het mediacentrum is geweest. "Het was alsof we de Himalaya gingen beklimmen."

Ze vertelt dat tijdens het project mooie dingen zijn gebeurd. Een van haar studenten zei: "Dit is voor het eerst dat ik een boek uit heb." Hij durfde niet alleen naar het mediacentrum om zijn boek te ruilen. Er ging iemand met hem mee en vervolgens komen ze met een nog dikker boek terug. Een andere jongen heeft van zijn vader *Zwartboek* geleend. Hij zegt drie keer: "Juf, daar ga ik hè!" De meeste leraren hebben *Queen Latifa* of *King Leroy* bij zich voor leerlingen die hun boek zijn vergeten.

Alle leraren lezen met hun leerlingen. Ook leraren die dat nog niet eerder deden, zeggen

"Ik ging als een moeder de gans met al die jongens achter mij aan naar het mediacentrum. De jongens willen in de bibliotheek gewoon weglopen met een boek. Ik zeg ho ho, je moet nog afstempelen. Je kunt niet zomaar weglopen."

• Schaafsma, F., Vriend, E., Van Koeven, E. (red.) (2014). *Queen Latifa en andere verhalen uit het entree-onderwijs*. Zwolle: Deltion College, Hogeschool Windesheim.

• Aalders, G., Van Renssen, F. (red.) (2018). *King Leroy en andere verhalen uit het mbo-onderwijs*. Zwolle: Deltion College, Hogeschool Windesheim.

dat het meevalt. “Ze lezen allemaal.” Leraren vertellen dat studenten het fijn vinden om elkaar te zien lezen. Ze lenen boeken aan elkaar uit en zeggen dingen als “nu weet ik eindelijk wat ik voor Sinterklaas moet vragen”. In de lessen zien we dat sommige leraren iets vertellen over hun eigen boek en studenten vragen kort iets te zeggen over de boeken die zij lezen. Gesprekken worden inhoudelijker naarmate leraren beter weten welke boeken hun studenten lezen en hen ook hebben geholpen met kiezen. Een leraar vertelt hoe ze met haar klas een boekenpanel organiseert. Met een presentator en enkele studenten die hun boek promoten. Een groot succes. In alle klassen is het stil vanaf het moment dat de leraar zelf een boek pakt en begint te lezen.

Opdrachten

Niet alle leraren komen aan de keuzeopdrachten toe. Soms hebben ze losse uren in plaats van blokken en dan blijken de verschillende onderdelen van het project moeilijk uitvoerbaar. Leraren vinden de opdrachten aansprekend en eigentijds. Er is aandacht voor liedjes en dingen uit het dagelijks leven. Door de diversiteit is er betrokkenheid. Eén leraar vertelt over een student die een heel mooie tekst heeft geschreven over dat hij gepest werd op de basisschool en toen voor het eerst in zijn leven in verzet kwam. Ze is daardoor echt anders naar hem gaan kijken.

Leraren zouden graag zien dat de opdrachten specifiekere worden omschreven. Tijdens het observeren van de lessen valt wel op dat de opdrachten soms aanleiding geven tot het zoeken van plaatjes en dat dat ten koste gaat van lezen en schrijven.

Digitaal portfolio

Het werken in een digitaal portfolio vinden leraren een goed idee, omdat studenten zo kunnen publiceren wat ze maken. Voordeel van een digitaal portfolio is dat je het kunt publiceren op het digibord. Studenten kunnen het zo presenteren en de groep kan erover in gesprek gaan. Het ziet er mooier uit dan een werkboek. De leraren geven op basis van het portfolio een cijfer of organiseren beoordelingsgesprekken over het portfolio. Technisch gezien geeft het digitaal portfolio soms wel problemen.

Wat niet zo goed werkt

Sommige leraren starten de les met het vertonen van een mindmap, maar daar komen ze niet allemaal aan toe. Ook aan het inzoomen op bepaalde onderwerpen uit het referentiekader of uit de burgerschapsdimensies komen ze niet altijd toe. Als ze aandacht besteden aan examenvoorbereiding, gebruiken ze meestal weer de methode.

Ervaringen van studenten

Thema's

De studenten zeggen de gekozen thema's heel interessant te vinden. Ze willen graag spannen- de en uitdagende thema's. Ze noemen ook eigen thema's, bijvoorbeeld zorgzaamheid, omdat dat goed bij hun eigen toekomstig beroep past. Het doet er wel toe hoe een thema wordt vormgegeven. Soms gaat het te snel en omdat ze geen lesboek hebben, raken ze dan het overzicht kwijt. Soms gaat het te langzaam en dan zijn ze niet langer gemotiveerd. Sommige studenten willen graag uitleg over doelen van een les en van opdrachten: waarom doen we wat we doen? Ook zouden ze soms explicieter willen weten waarom een thema dat de leraar inbrengt bij Verzet of Over grenzen past.

Actualiteit

De studenten vinden het fijn dat er actuele teksten en filmpjes aan bod komen. Een jongen verzucht: “Eindelijk hoef ik niet meer over de iPhone 4 te lezen.” Een andere student zegt: “Ik kijk nu veel vaker naar het nieuws.” Ze vinden het interessant om in gesprek te gaan over de teksten en films en zo hun mening te vormen. Ook noemen ze zelf onderwerpen waar ze het graag over zouden willen hebben, zoals Trump of de Brexit.

Lezen

De studenten zijn blij met de boekenlijsten bij de thema's en vinden het een goed idee om het lezen van een boek in te passen in de lessen. Het wisselt per student hoe ze het lezen beoordelen. Sommigen vinden er niets aan. Anderen vonden het aanvankelijk verschrikkelijk, maar “als je bezig bent, is het toch niet zo erg”. Weer anderen doen mee, omdat ze

hebben gehoord dat het nuttig is voor hun woordenschat, leesvaardigheid en concentratie. Er zijn ook studenten die het lezen rustgevend vinden. En dan zijn er studenten die vertellen dat het lezen echt iets met hen heeft gedaan. Ze zijn bijvoorbeeld thuis meer gaan lezen.

Ze vinden niet dat het mediacentrum altijd aansprekende en voldoende boeken heeft. Ze zijn wel erg te spreken over de levensverhalenboeken *King Leroy* en *Queen Latifa*, waarin ze vaak lezen als ze hun boek zijn vergeten. Korte, heftige verhalen over leeftijdgenoten spreken aan, evenals boeken over onderwerpen waar ze in hun privéleven mee te maken hebt. Eén student leest een boek over depressies en leert zo iemand in haar omgeving met een depressie beter begrijpen.

Sommige studenten nemen boeken van huis mee. Alleen als je een leuk boek hebt, is het lezen op school te doen, vinden ze. Het is ook belangrijk dat iedereen leest. Ze zouden wel meer willen praten over waarom bepaalde boeken nu op de boekenlijst bij een thema staan. Sommigen motiveert het wanneer aan een boek een opdracht is gekoppeld, voor anderen minder. Het is belangrijk dat ze weten waarom ze lezen.

Opdrachten

Studenten vinden het fijn om zelf opdrachten te kunnen kiezen, bijvoorbeeld of ze bij een boek wel of geen opdracht uitvoeren. Over het werken zonder methode: "Nu mag het uit mezelf komen in plaats van uit een boek. Dat is leuk, maar ook spannend." Studenten vertellen dat leraren heel verschillend met de opdrachten omgaan. Soms is er keuze, soms niet. Ze willen graag feedback op de opdrachten en die krijgen ze niet altijd, terwijl het heel belangrijk is voor de mate van inzet. Ze zouden nog wel meer interessante opdrachten willen, zoals TED-talks. Ze vinden het fijn dat ze creatief kunnen zijn in de opdrachten. Ze vertellen bijvoorbeeld dat ze bij een boek een collage hebben gemaakt en laten vol trots hun portfolio zien.

De acht studenten die we spreken zijn heel tevreden over de pilot en vinden het heerlijk om zonder methode te werken. Dat is veel saaiër dan wat ze nu doen. Maar ze zijn wel bang dat ze nu minder leren. Er ontstaat een discussie

over zichtbaar en onzichtbaar leren: in een methode kun je zien dat je iets gedaan hebt, omdat je een lesje hebt gemaakt, maar nu lees je de krant, lees je boeken en leer je presenteren.

Presenteren

Studenten vinden het prettig om iets te presenteren over het thema. Het is dan gemakkelijker om een onderwerp te vinden en te bepalen wat je wilt vertellen. Wat hen wel opvalt, is dat er niet lang genoeg wordt doorgepraat over hun presentaties, terwijl de onderwerpen zich daar wel voor lenen.

Burgerschap/Nederlands

Een aantal studenten vertelt dat Nederlands weliswaar is verbonden met burgerschapsthema's, maar dat ze daarnaast soms nog gewoon burgerschap hebben, over andere onderwerpen. Ze zouden het veel fijner vinden als de lessen burgerschap en Nederlands helemaal verbonden zouden worden. "Bij Nederlands leer je echt argumenteren met argumenten en zo. Dat zou je heel goed kunnen toepassen bij burgerschap."

6

Na de pilot

Het aangaan van onderwijsexperimenten is spannend en uitdagend. Het gaat uiteindelijk ook om de verbetering van het onderwijs. Is dat gelukt met de koppeling van taalonderwijs en burgerschap op het ROC Deltion College?

Een website en nieuwe thema's

Gedurende de twee jaar die deze pilot heeft geduurd, hebben we veel terugkoppelingsmomenten met leraren gehad. Het aantal belangstellenden dat aansloot, werd steeds groter. Samen hebben we bepaald hoe we het onderwijs willen vormgeven. Alle ontwikkelde materialen – boekenlijsten, algemene lesopdrachten en keuzeopdrachten bij de thema's Verzet en Over grenzen – plus de uitgangspunten van de pilot zijn verzameld op de website BNL van Deltion College (<http://bit.ly/BNL-Deltion>).

Ook zijn er uitdagingen en dilemma's geformuleerd waar we de komende jaren mee aan de slag gaan. Want de leraren hebben te kennen gegeven dat ze graag regelmatig bij elkaar willen blijven komen om verder na te denken over goed onderwijs.

Op verzoek van de Deltion-collega's hebben we nieuwe thema's uitgewerkt: Identiteit, Buitenspel en Gastvrijheid. Ook daar horen weer boekenlijsten en opdrachten bij. Met het thema Gastvrijheid zijn we een nieuwe weg in geslagen. Het is een thema dat zowel bij burgerschap als bij beroepen als verpleegkunde of horeca aansluit. Daardoor wordt de context voor studenten nog betekenisvoller en uitdagender.

Lezen op de kaart

Door onze pilot hebben we lezen nog sterker op de kaart kunnen zetten. Voor leraren en studenten blijkt het prettig te zijn dat lezen is ingebed in het algemene onderwijsprogramma. Leraren hoeven het doel van lezen niet steeds opnieuw uit te leggen en voor studenten is het veel vanzelfsprekender dat ze bij vrij lezen gebruik kunnen maken van een thema-boekenlijst en kunnen kiezen voor opdrachten bij het boek dat ze aan het lezen zijn. Meer aandacht voor schrijven staat in de steigers.

Uitdagingen en dilemma's

De leraren hebben te kennen gegeven dat ze ook na de pilot graag regelmatig bij elkaar willen blijven komen om verder na te denken over goed onderwijs. We hebben samen verschillende uitdagingen en dilemma's geformuleerd waar we de komende tijd aan moeten werken.

Tijd voor thema's én voor toetsen

Door te lezen en te schrijven rond betekenisvolle thema's hebben we het gevoel beter taal- en leesonderwijs te geven. Maar hierdoor is er minder tijd voor de voorbereiding op toetsen. We weten niet goed wat dat voor effect heeft. Momenteel ondervangen we het door toch regelmatig toetsvoorbereiding in te plannen, maar of dat voldoende is moeten we nog verder nagaan.

Effectonderzoek

We zouden graag weten wat de opbrengsten zijn van de toename van lezen op ROC Deltion College. Dat vergt wetenschappelijk onderzoek en dat is tijdrovend en kostbaar.

Durven afwijken van de methode

Het is in het onderwijs altijd gevaarlijk om af te wijken van een methode, omdat methodisch onderwijs nooit ter discussie staat en alternatieve onderwijsvormen staan dat wel. Hoe goed we onze aanpak ook onderbouwen, omdat studenten al hun hele schoolcarrière gewend zijn aan methodes, hebben die een behoorlijke voorsprong.

Samenwerking vakken

De scheiding tussen vakken is in deze pilot lastig geweest. We hebben onderschat dat leraren burgerschap zich afzijdig hielden van de pilot, omdat ze bang waren dat deelname hun wellicht hun vak zou kosten. Wat ons betreft een onterechte, maar wel begrijpelijke aanname. We zijn er altijd vanuit gegaan dat Nederlands op het roc een dienstbaar vak is dat betekenisvolle contexten nodig heeft. De toename van laaggeletterdheid in Nederland maakt dit eens te meer duidelijk. We hebben geprobeerd vanaf het begin de collega's van burgerschap mee te nemen, zodat er werkelijk een gezamenlijk project kon ontstaan, maar we zijn daar niet altijd in geslaagd. Daarom hebben veel studenten nu Nederlands met burgerschapscontexten gekregen met daarnaast nog het vak burgerschap waar andere onderwerpen aan bod komen.

Meer opleidingen en meer dwarsverbanden

We zien dat onze pilot – die uitgaat van door docenten zelf ontwikkelde thema's – bij sommige opleidingen nog niet is doorgedrongen, terwijl ook daar studenten ervan zouden kunnen profiteren. Te denken valt aan de opleiding Educatie. Het is mooi om te zien dat door onze pilot wel spin offs zijn ontstaan. Zo zijn er pogingen om Nederlands te verbinden met de burgerschapsmethode of worden gedeelten uit de burgerschapsmethode gebruikt om mooie contexten te creëren. Anderen experimenteren bij Nederlands met actuele thema's die verbonden zijn aan het latere beroep. Ook bij Engels en in trajecten voor volwassen laaggeletterden worden elementen uit het pilotprogramma gebruikt: "Mijn niveau 2-groep van een instelling voor bejaardenzorg zit 's ochtends al klaar met een boek! Ook de beveiligers van een beveiligingsbedrijf lezen graag. Ik heb standaard zestig boeken bij mij en dat wordt gewaardeerd!" (leraar laaggeletterdheidstrajecten). Het zou mooi zijn om met deze leraren in gesprek te gaan en hun werkwijze met onze uitgangspunten te vergelijken.

Nieuwe noemers

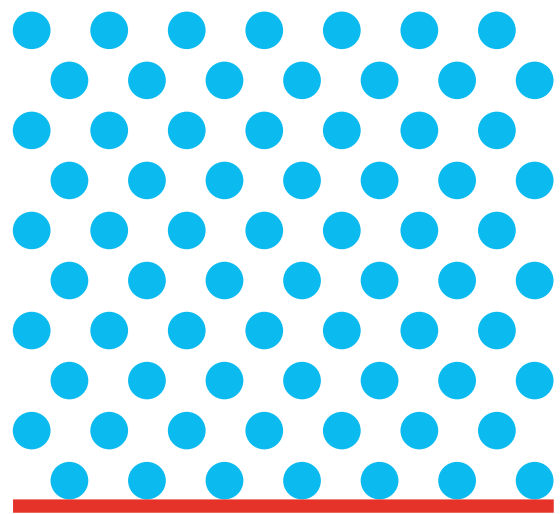
Sommige opleidingen hebben de vakken Nederlands en burgerschap onder een nieuwe

naam in het rooster gezet. Zo noemt de opleiding tandartsassistent het 'Burlands'. Dit maakt studenten nieuwsgierig, waardoor ze meer open staan voor een nieuwe vorm. "Bij Nederlands hebben ze meteen al een beeld van hoe dat vak eruitziet en dat is vaak niet zo positief."

En hoe gaat het nou met Jarno?

We keren terug naar onze fictieve techniekstudent Jarno. Voor hem zijn we dit hele project gestart. In hoeverre heeft hij ervan geprofiteerd? We hebben in de pilot gezien dat techniekstudenten, zeker in de lagere niveaus, een moeilijke doelgroep zijn. Het zijn meestal geen praters en al helemaal geen lezers. Soms zijn ze nog nooit in de bibliotheek geweest en hebben ze nog nooit een boek uitgelezen. De leraren van de techniekvakken zijn evenmin erg talig en juist deze leraren zijn hun rolmodellen, veel meer dan de leraren Nederlands of burgerschap. Dat zagen we ook al bij het vrij lezen in het entree-onderwijs. Een lezende leraar horeca heeft meer impact op studenten dan een lezende leraar Nederlands. Toch hebben we tijdens de observaties ook gezien dat het langer werken rond één thema leidt tot meer zelfvertrouwen. Als je meer kennis hebt over een thema, durf je er meer over te zeggen en wordt je taalgebruik genuanceerder. Als je je een aantal weken met een thema als Verzet hebt beziggehouden, is het gemakkelijker aan je leraar uit te leggen waarom het door jou uitgezochte filmpje over politiehonden met verzet te maken heeft.

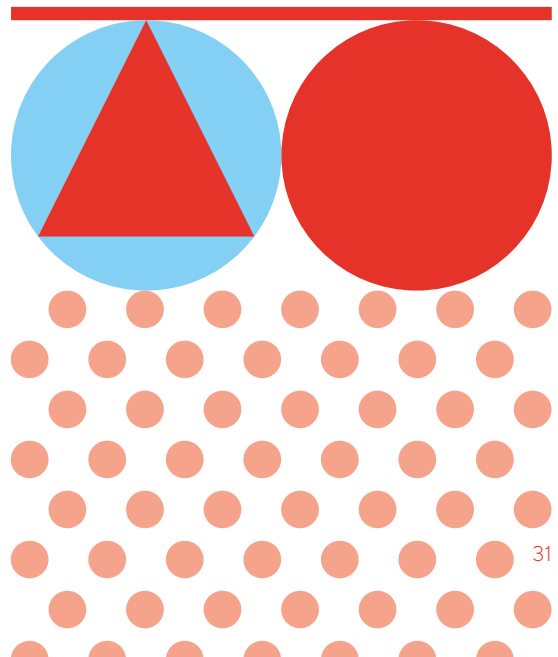
We sluiten af met een tekst die van Jarno had kunnen zijn, maar van een Deltion-student techniek van vlees en bloed is. Hij vertelt zijn persoonlijke ervaringen met verzet. Toen we deze tekst bespraken op een conferentie, zei een van de deelnemers: "Hier krijg ik tranen van in mijn ogen. Nu weet ik weer waarom ik in het mbo ben gaan werken." Wat deze tekst heel duidelijk maakt, is dat betrokkenheid en begrip tot veel meer taalnuance leiden dan het schrijven van een willekeurige tekst in een taalmethode.

Opdracht: Wat betekent verzet voor mij?

Mijn verhaal gaat over een gebeurtenis van vroeger in mijn leven. Vroeger toen ik op de lagere school zat werd ik veel gepest en in elkaar geslagen.

Eerst deed ik er niks aan maar na een tijd werd het steeds erger dus moest ik er wat aan doen. Toen de leraren er niks aan deden moest ik het zelf maar doen, ik moest in een middag het lokaal vegen en de genen die mij pesten kwam ook en toen ik de bezem bij me buik had trapte hij er tegen aan waardoor ik bijna een rib heb gebroken. Ik heb me verzet door met hem direct te gaan vechten wat niet goed was maar wel hielp dit keer was ik niet de genen die moest verdedigen. Het heeft me wel geholpen hij heeft me nooit meer wat aangedaan en we hebben het laatste schooljaar een leuk jaar gehad. Wat ik duidelijk wil maken is dat geweld niet altijd de oplossing maar soms de enige optie is.

Colofon

© Stichting Lezen (2020)

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage vanuit het leesbevorderingsprogramma de Bibliotheek *op school* mbo (Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek).

Auteur

Erna van Koeven,
Hogeschool Windesheim

Met medewerking van

Sjili Franken, Nadja Robbers,
Ingrid Jongbloed, Jannie Gols,
Trijnie Strijk, Annemiek
Wermink, Beppie van de
Giessen, Esther Ditzel,
Mieke Iwema, Lammie Prins,
Frank Schaafsma –
Deltion College Zwolle

Redactie

Bea Ros, Zunneberg &
Ros Tekstproducties

Vormgeving

Judith Schoffelen en
Erik olde Hanhof

Foto's

Jørgen Koopmanschap

www.lezen.nl

